

Tadqiqot **UZ**

ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ

2020

- » Хуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидаги изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Crossref

№21

31 октябрь

conferences.uz

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 21-КЎП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
8-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
21-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-8**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
21-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-8**

УУК 001 (062)
КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2020]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 21-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 31 октябрь 2020 йил. - Тошкент: Tadqiqot, 2020. - 27 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илғор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1. Ҳуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б., ю.ф.н. Юсувалиева Рахима (Жахон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2. Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна (Фарғона давлат университети)

3. Тарих саҳифаларидаги изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4. Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

5. Давлат бошқаруви

PhD Шакирова Шохида Юсуповна (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги "Оила" илмий-амалий тадқиқот маркази)

6. Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна (Андижон давлат университети)

7. Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Рахматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Вохидова Мехри Хасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброхимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобохонов Олтибой Рахмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Муסיқа ва ҳаёт

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқаюм Раҳимбердиевич (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган муҳандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22. Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

23. Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24. Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўктам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25. География

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг хаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

АДАБИЁТ

1. Вахромова Sadokat Mansurjonovna HALIMA XUDOYBERDIYEVANING HAYOTI VA IJODI	7
2. Bozorova Nargiza Etolmasovna MAKTABDA ADABIYOT DARSLARIDA FOYDALANILADIGAN ZAMONAVIY TA'LIM METODLARI	9
3. Mavlyanova Shahodat Djambulovna MAKTABDA ADABIYOT FANINI O'QITISHDA YANGI PEDAGOGIK INNOVATSIYALAR	11
4. Нурматова Мастура Махмудовна АРАБ ХАЛҚ МАҚОЛЛАРИДА ҲАДИСИ ШАРИФНИНГ ЎРНИ	13
5. Тўйчиев Абдунаби Худойбердиевич УНУТИЛАЁЗГАН СОҲИЛЛАР	16
6. Kumushxon Jo'rayeva MAKTABDA XALQ DOSTONLARINI OQITISH MUAMMOLARI	18
7. Шералиева Мунаввар Хусановна СТРАТЕГИИ ЭФФЕКТИВНО ЧТЕНИЯ.....	21
8. Namazova Gulbahor Savronovna ABDULLA ORIPOV IJODIDA SALBIYLIKNING IFODALANISHI.....	23
9. Касимов Азиз ПРИСУТСТВИЕ И РАЗВИТИЕ ОБРАЗА АВТОРА НА ПРИМЕРЕ «ЗАПИСОК ОХОТНИКА» И.С. ТУРГЕНЕВА	25

АДАБИЁТ

HALIMA XUDOYBERDIYEVANING HAYOTI VA IJODI

Baxromova Sadokat Mansurjonovna
Namangan viloyati Kosonsoy tumani 20-sonli umumiy
o'rtta talim maktabining Ona tili va Adabiyot fani o'qituvchisi
Telefon: +998 91 353 43 53

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada Halima Xudoyberdiyevaning hayoti va ijoda haqida, “Begim, sizni tabiat...” she’rining yaratilishi haqida ham qisqacha ma’lumot berishga harakat qilingan.

Kalit soʻzlar: “Ilk muhabbat”, “Oq olmalar”, “Chaman” “Issiq qor”, “Gordost”, “Beliye yabloki”, “Reshimost”, “Muqaddas ayol”, “Bir oʻrim soch tarixi”, “Sayram baxshi aytimlari”.

Halima Xudoyberdiyeva 1947- yil 17- mayda Sirdaryo viloyatining Boyovut tumanida tugʻildi. Otasi – Ummatqul Xudoyberdi oʻgʻli bogʻbon edi. Onasi – Sharofat Xonnazar qizi boʻlajak shoira endi ikki yoshga toʻlganida vafot etadi. Soʻng unga xolasi – qishlogʻining faol ayollaridan boʻlgan Qarshigul Xonnazar qizi onalik qiladi. Otasi ham, onasi ham goʻzallikning, ezgulikning, badiiy soʻzning qadrini biladigan kishilar edi. “Uning anchagina asarlari, jumladan, “Bir oʻrim soch tarixi”, “Sayram baxshi aytimlari”, “Hindiqushdan nola keldi” sheʻrlari, “Ilinj” dostoni aynan onayizorasi taʼsirida bitilgandir”.

Boʻlajak shoira bolaligida barcha yoshlarga xos “chiniqish maktabi”ni oʻtadi: maktabda oʻqidi, gʻoʻza yaganasi va chopigʻiga chiqdi, pilla qurti boqdi, paxta terdi, jamoat ishlarida faol qatnashgan edi.

Tabiat ato etgan isteʼdod intiluvchan, urinchoq va tirishqoq qishloq qizini poytaxtga olib keldi. Halima Toshkent Davlat universiteti (hozirgi Mirzo Ulugʻbek nomidagi Oʻzbekiston Milliy universiteti)ning talabasi boʻldi. 1972-yili dorulfununning Jurnalistika fakultetini bitirdi. Davr bilan yelkadosh boʻlishni istagan yosh shoira Toshkentda olgan bilimlari bilan qanoatlanmay, 1975 – 1977- yillarda Moskvadagi Oliy Adabiyot kursida saboq olishga undadi. Oʻquvchilik yillaridayoq sheʻrlar yoza boshlagan va oʻziga xos isteʼdodi, ifoda tarzining boʻlakcha tarovati bilan Halima Xudoyberdiyeva Sharof Rashidovday ulkan arbob va ijodkorning eʼtiboriga tushdi. Sh. Rashidov Sirdaryo viloyatining oʻsha paytdagi rahbarlariga yosh shoirani nazardan qochirmaslikni tayinlaydi.

Halimaning dastlabki sheʻriy majmuasi – “Ilk muhabbat” hali talaba chogʻida – 1969- yili chop etilgan edi. Birinchi kitobi oʻzbek sheʻriyatiga tamomila oʻziga xos shoira kirib kelayotganidan dalolat berar edi. Yosh Halima ijodga koʻngil ermagi emas, hayot-mamot masalasi deb qaraydi. U bir sheʻrida: “Shunchaki yozmoqlik shoirga oʻlim”, – deb yozadi. Shoiraning “Oq olmalar”, “Chaman” kitoblari ketma-ket chop etildi. “Suyanch togʻlarim”, “Bobo quyosh”,

“Sadoqat”, “Muqaddas ayol”, “Yuragimning ogʻriq nuqtalari” singari sheʻriy toʻplamlari birin-ketin nashr etildi. Shoiraning sheʻrlari qator chet tillariga tarjima qilingan. Uning ruschaga oʻgirilgan sheʻrlari “Gordost”, “Beliye yabloki”, “Reshimost” nomlarida Moskva va Toshkentda bosiladi. Halima Xudoyberdiyevaning “Bu kunlarga yetganlar bor” va “Turkiston onasi” sheʻriy kitoblari xalqimiz mustaqillikka erishgandan keyin chop etilgan. Shoira qirgʻiz, tojik, rus, yapon, tatar shoirlari va dramaturglarining bir qancha asarlarini oʻzbek tiliga tarjima qilgan. Halima Xudoyberdiyeva 1990- yili “Muqaddas ayol” toʻplami uchun Respublika Davlat mukofotiga sazovor boʻladi. U 1985-yildan boshlab salkam oʻn yil mobaynida “Saodat” jurnalining bosh muharriri lavozimida ishlaydi. 1991-yilda Halima Xudoyberdiyevaga “Oʻzbekiston xalq shoirasi” unvoni beriladi. Halima Xudoyberdiyeva sheʻriyatida inson koʻnglidagi murakkab his-tuygʻular, ruhiyatning gʻoyat murakkab manzaralari taʼsirchan aks etadi. Shoira “Begim, sizni tabiat...”

she'ining yaratilishi haqida shunday deb yozadi: “Shunday rivoyat ko‘nglimda yurardi. Buni bir joydan eshitganmanmi, o‘zim o‘ylab topganmanmi, aniq bilmasdim. Bir-biriga o‘ta ko‘ngil qo‘ygan, mehr-u sadoqatda tengi yo‘q er-u xotin uzoq yillar yashab, farzand ko‘rishmabdi. Uchramagan tabibi, sirlashmagan habibi qolmabdi. Turli ta’sirlar, uzoq maslahatlardan keyin xotin erining uylanmog‘iga rozi bo‘libdi. Xotin o‘z uyining to‘g‘risidagi yangi uyga kelin kelib tushgach, shom aralash, odamlarning ko‘zini xato qilib, ikki uy oralig‘idagi katta masofada butun hovli yuziga mix qoqib chiqibdi. Zora, oyog‘iga mix kirib qiynalib, hovlida yurolmasa... Zora, bu fojiali tunni yostiqni tishlab yotib bo‘lsa-da, o‘z xobgohida o‘tkazolsa... Tongda uyg‘onib hovliga chiqqanlar o‘z uyida behush yotgan ayolni va ayol oyog‘idan oqqan qondan qip-qizil lolazorga aylangan hovli yuzini ko‘radilar. Dastlabki turtki shu – “Mixning, tig‘ning zahrini sezmay yonib boraman” satri bo‘lib, ko‘nglimni qizdirdi. Qolgani ijodkorning xayoloti...”.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki – Halima Xudoyberdiyevaning deyarli barcha she‘rlarida chuqur insoniy va ijtimoiy iztiroblar, dardlar, sevinchlar, oliyjanob xayollar, mardona o‘ylar juda ta’sirli, yorqin aks ettirilganligini ko‘rishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. https://uz.wikipedia.org/wiki/Halima_Xudoyberdiyeva
2. <https://qomus.info/oz/encyclopedia/x/xudoyberdieva/>
3. https://ww-article-cache-.s3.amazonaws.com/uz/Halima_Xudoyberdiyeva

МАКТАБДА АДАБИЙОТ ДАРSLARIDA FOYDALANILADIGAN ZAMONAVIY ТА'LIM METODLARI

Bozorova Nargiza Etolmasovna
Qashqadaryo viloyati Qarshi tumani
25-maktab ona tili va adabiyot fanio'qituvchisi.
90- 720 -06- 57

Annotatsiya: Hozirgi ta'lim tizimida bilimlarni egallashning yangi konsepsiyasi – noan'anaviy ta'lim metodlarni qo'llashni taqozo etmoqda. Maqolada zamonaviy ta'lim metodlari va ulardan maktabda adabiyot darslarida foydalanish usullari haqida so'z boradi. Zamonaviy ta'lim metodlari, ulardan samarali foydalanish usullari va qaysi mavzuga qaysi metod mos kelishi haqida pedagogik tajribamdan kelib chiqib, fikrlarim va maslahatlarim bilan o'rtoqlashmoqchiman.

Kalit so'zlar: an'anaviy usullar, Noan'anaviy ta'lim texnologiyasi, Milliy dastur, interfaol usullar, metodik ishlanmalar

Ta'lim jarayonini bir tizim deb olsak, uni tashkil etuvchi elementlariga quyidagilar kiradi: o'quv maqsadi, kutilayotgan natijalar, o'qituvchi, o'quvchi, ta'lim mazmuni, ta'lim metodi (usuli), ta'lim shakli, ta'lim vositalari, nazorat va baholash. Ta'lim jarayonini loyihalashda ana shu elementlardan loqal bittasi chetda qolsa yoki to'g'ri tanlanmagan bo'lsa tizim ishlamaydi, demakki, maqsadga erishib bo'lmaydi. O'quv – tarbiya jarayonlarini tashkil etishda an'anaviy usullardan farqli o'laroq, yangicha pedagogik texnologiyalarni o'zlashtirish va ta'lim jarayonida qo'llash zamon talabidir. Milliy dasturda bu masalaga alohida e'tibor berilgan. Noan'anaviy ta'lim texnologiyasi ko'pchilik olimlarning nuqtai nazaridan kelib chiqqan holda turlicha talqin etiladi. Jumladan, T.N.Ballo noan'anaviy ta'lim texnologiyani "amaliyotga tatbiq qilinadigan muayyan tizim loyihasi" deya ta'riflaydi hamda asosiy diqqatni o'quv pedagogik jarayonni oldindan loyihalashga qaratadi. V.I.Davidova esa noan'anaviy ta'lim texnologiyasining "fan va amaliyot orasidagi muayyan tamoyillarni olg'a suruvchi metodlar ishlab chiqaruvchi, ularni izchil qo'llash kabi masalalarni hal etishga yo'naltirilgan mustaqil fan" bo'lishi lozimligini qayd etadi. Masalan, "Pedagogik texnologiyalarning tadbqiqiy asoslari" o'quv qo'llanmasida O'.Q.Tolipov tomonidan interfaol usullar va ularning tavsifiga quyidagi ta'rif bergan : "Zamonaviy ta'limni tashkil etishga qo'yiladigan muhim talablardan biri ortiqcha ruhiy va jismoniy kuch sarf etmay, qisqa vaqt ichida yuksak natijalarga erishishdir. Qisqa vaqt orasida muayyan nazariy bilimlarni o'quvchilarga yetkazib berish, ularda ma'lum faoliyat yuzasidan ko'nikma va malakalarni hosil qilish, shuningdek, ta'lim oluvchi faoliyatini nazorat qilish, ular tomonidan egallangan bilim, ko'nikma hamda malakalar darajasini baholash o'qituvchidan yuksak pedagogik mahorat hamda ta'lim jarayoniga nisbatan yangicha yondashuvni talab etadi". Metodist olim R.Ishmuhamedov - "pedagogik jarayonining samarali va natijali bo'lishini ta'minlaydigan interaktiv uslublarning o'zaro harakat turlarini guruhlariga bo'lib chiqish lozim deb ta'kidlaydi: o'qituvchi - ta'lim oluvchi ; ta'lim oluvchi - ta'lim oluvchi ; ta'lim oluvchi-o'qituvchi. Bizning nazarimizda noan'anaviy ta'lim texnologiyalari - ehtiyojdan kelib chiqqan ijtimoiy buyurtma bo'lib, ta'limning maqsad va mazmuniga asoslanib o'quv jarayonini loyihalashtirish va shu loyiha asosida ta'limni tashkil eitshdan iborat pedagogik jarayondir.. Demak, ta'lim texnologiyalarini shartli ravishda ikki turga ajratish mumkin: 1. An'anaviy. 2. Noan'anaviy. An'anaviy ta'lim texnologiyasi - muayyan muddatga mo'ljallangan, ta'lim jarayoni ko'proq o'qituvchi shaxsiga qaratilgan bo'lib, o'qitishning an'anaviy shakli, metodi va ta'lim vositalarining majmuidan foydalanib ta'limtarbiya maqsadiga erishishdir.

An'anaviy yondashuv. Uning asosiy xususiyati – o'qituvchi ma'lum axborotni gapirib beradi, tushuntiradi, ta'lim oluvchi esa bu bilimni xotirasida saqlaydi. "Bilim" tushunchasi xotirada saqlanadigan axborot ma'nosida tushuniladi. Ta'lim oluvchida bilim bor-yo'qligi imtihonda shu axborotga doir berilgan savolga yoddan bergan javobiga qarab aniqlanadi. Bunda bilim degani asosan esda qoldirishning natijasidir, u ko'pincha yuzaki bo'lishi ham mumkin. Bunday bilim xotirada uzoq saqlanmaydi. Ta'lim oluvchi savol berilganda eslashi, ba'zan eslay olmasligi ham mumkin. An'anaviy o'qitish usulida ta'lim maqsadi dastur talabiga binoan aniq ifodalanmaydi, ta'lim oluvchining o'zlashtirish darajasi, sifati haqida muallim aniq tasavvurga ega bo'lmaydi. An'anaviy ta'lim mamlakatimizning o'quv yurtlarida keng tarqalgan, uning turli jihatlari

pedagogika, metodika fanlarida ishlab chiqilgan, katta tajriba to'plangan. An'anaviy ta'lim usulini takomillashtirish sohasida izlanishlar davom etayotir. Lekin uning ob'ektiv imkoniyatlari cheklangan. Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan ta'lim sohasidagi islohotlar, tez sur'atlar bilan rivojlanayotgan fan-texnika talablari – ta'lim usuli bilan jamiyatning raqobatbardosh, yuqori malakali kadrlar tayyorlash, barkamol avlodni shakllantirishga bo'lgan ehtiyoji o'rtasida nomutanosiblikni vujudga keltirdi. Uni ta'limda boshqa yangi yondashuvlarni qo'llash yo'li bilan hal etish lozim. An'anaviy pedagogikada metodik ishlanmalar o'qituvchi dars o'tishi uchun tuzilsa, pedagogik texnologiya – o'quvchini o'quv-bilish faoliyatining shakllari va mazmunini tasvirlaydigan ta'lim jarayoni loyahasini ishlab chiqishni taklif etadi.

Noan'anaviy pedagogika – hozirgi kunda norasmiy fan sifatida ma'lum bo'lgan, biroq kun sayin butun jahon soha mutaxassislarining e'tiboriga tushib, jadal rivojlanib borayotgan bilimlar tizimidir. Uning ta'limiy ahamiyatini tan olgan pedagoglar jamoasi, olimlar, shu boisdan ham mavjud an'anaviy pedagogikaga tanqidiy yondashmoqdalar. Hozirgi kunlarda shakllanib, rivojlanib borayotgan mazkur yangi fan haqida jiddiy fikrlar bildirilyapti, uning asosiy vazifasi hukmron bo'lib turgan butun o'quv tarbiya tizimi nazariyasini innovatsiya asosida qayta tashkil etib o'zlashtirishdir. Noan'anaviy pedagogika-hukmron nazariya, nazariy va amaliy muammolarni hal etishning asosi qilib olingan. Innovatorlar fikriga asosan odatiy mumtoz pedagogik nazariyalar eskirib qolgan, yangi sharoitda hozirgi avlodni bu yo'l bilan tarbiyalash mumkin emas. Hozirgi pedagogik fandagi vaziyat umumiy holda shundan iborat. Bu vaziyatda innovatsiya juda muhim. Pedagogika – bilimlar tizimidir. Ob'ektivlik, maqsadga muvofiqlik, mustahkamlik, bir-biriga zid bo'lmaslik – uning asosiy xarakteristikalaridir. Pedagogika tizimini har qanday ilmiy nazariya kabi tizimini tashkil etuvchi tamoyillari loyihalashtiradi, birlashtiradi va ushlab turadi ya'ni ushbu tizim asosiy bilimlarga asoslanishi tabiiy holdir. Noan'anaviy ta'lim texnologiyaning muhim belgisi – maqsad hosil qilish jarayonidir. An'anaviy pedagogikada “pedagogik maqsad” masalasiga nazariyachilar ham, amaliyotchilar ham kam e'tibor beradi, maqsad – metodik adabiyotlarda ham noaniq ifodalanib, unga erishish darajasi ham sub'ektiv baholanadi. Noan'anaviy ta'lim texnologiyasida – pedagogik maqsadni aniqlash asosiy muammo bo'lib, maqsadni diagnostik ifodalash, bilim o'zlashtirish sifatini ob'ektiv baholash nazarda tutiladi. Nihoyat, ta'lim-tarbiya jarayonlari tuzilishi va mazmuni jihatidan yaxlitligi – ta'lim texnologiyasini ishlab chiqish va amalga oshirishning muhim prinsipi hisoblanadi. Yaxlitlik printsipti, shuningdek, ta'limning har turi bo'yicha bo'lajak pedagogik tizimning loyahasini ishlab chiqayotganda pedagogik tizimning barcha elementlari (chorak, semestr, o'quv yili davomida ham, shuningdek butun ta'lim davomida ham) o'zaro ta'sirda bo'lishiga erishish zarur. Demak, noan'anaviy ta'lim texnologiya – muayyan muddatga mo'ljallangan, ta'lim jarayoni markazida ta'lim oluvchi shaxsi bo'lib, o'qitishning zamonaviy shakli, faol o'qitish metodlari va zamonaviy didaktik vositalarning majmuini ta'lim - tarbiya ishidan ko'zlangan maqsad va kafolatlangan natijaga erishishga yo'naltirishdir. Bizning nazarimizda, noan'anaviy ta'lim texnologiyasi an'anaviy ta'lim texnologiyasidan farq qilib, ta'lim oluvchirning bilish imkoniyatlarini rivojlanishiga sharoit yaratadi, mustaqil ishlashlariga alohida e'tibor beriladi, bilish faoliyatlari izlanuvchan va ijodiy harakterga ega bo'ladi. Dars tuzilmasi o'zgaruvchan bo'ladi va an'anaviy pedagogikada metodik ishlanmalar o'qituvchi dars o'tishi uchun tuzilsa, noan'anaviy ta'lim esa -o'quvchini o'quvbilish faoliyatining shakllari va mazmunini tasvirlaydigan ta'lim jarayoni loyahasini ishlab chiqishni taklif etadi.

Adabiyotlar:

1. O'. Q. Tolipov, M. Usmonbekova. Pedagogik texnologiyalarning tadbqiqiy asoslari. T. “Fan” 2006.
2. В.И. Давидова. Управление процессом усвоения знаний.-Москва.:Изд-во МГУ, 2004.-с.13.

МАКТАБДА АДАБИЙОТ ФАНИНИ О‘ҚИТИШДА ЯНГИ ПЕДАГОГИК ИННОВАТСИЯЛАР

Mavlyanova Shahodat Djambulovna
Toshkent shahri Sergeli tumani
285-maktab Ona tili va adabiyot o‘qituvchisi
+998-99-627-06-81

Annotatsiya: Ushbu maqolada yangi pedagogik innovatsiya ya’ni ta’lim va tarbiyaning samaradorligini oshirish maqsadida uning mazmuni, texnologiyasi hamda tashkil etish kechimga kiritilgan yangiliklar haqida fikr yuritiladi. Pedagogik innovatsiya jarayoni ta’lim-tarbiyani tashkil etish va uning mazmunini o‘stirishga kiritilgan yangiliklarni o‘quv dasturiga kiritish va ularni amalda qo‘llashdan iboratdir.

Kalit so‘zlar: adabiy ta’lim, emotsional holatlar, aqliy faoliyat, intellektual faollik, ilmiy tadqiqot, evristik metod, deduktiv metod

Ta’lim jarayonini amalga oshiruvchi o‘quv ishlari, uning mazmuni, shakl va metodlarini zarur emotsiya bilan ta’minlash muhim ahamiyat kasb etadi. Hissiy holatlar hamisha ruhiy bezovtalik, ko‘ngil hayajonlari, o‘zgani tuyish, quvonch, nafrat, hayrat singari tuyg‘ular bilan bog‘liq. E’tibor qilish, eslab qolish, anglash jarayonlariga shaxsning chuqur ichki bezovtaligi, hayajoni qo‘shilganda u faollashadi, zaruriy intellektual marraning egallanishi ta’minlanadi. Insonning his-tuyg‘ulari ishtirokisiz haqiqatga intilish va erishish mumkin emas. Ayniqsa, adabiy ta’limda hamma narsaga erishish uchun his-tuyg‘u birinchi o‘rinda turadi. Gap faqat uni zarur shakl va miqyosda uyg‘ota bilishda. Hissiy bezovtaliklar, insonning ruhiy muvozanatdan chiqishi, asosan, hayrat orqali namoyon bo‘ladi. Badiiy asarda ifodalangan hodisa, asar qahramonlari tuyg‘ulari, ulardagi g‘ayrioddiylik, ruhiy kechinmalar ifodasining samimiyligidan hayratlanish o‘quvchida turli hissiyotlarni uyg‘otadi. Adabiyot darslarida emotsional holatlarni vujudga keltirishda o‘qituvchi nutqining hissiyotga yo‘g‘rilganligi, tiniqligi, badiiyligi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Faqat bu holat o‘ta samimiy bo‘lishi kerak. Busiz o‘qituvchining nutqi foydali axborotgina bo‘lib, o‘quvchiga hissiy ta’sir ko‘rsatolmaydi. Shu bilan birga, darsning qiziqarliligini ta’minlashda bilishdan zavqlanish hissining ham o‘rni katta. Hissiyot o‘quvchini muammoning ichiga kirishga undaydi. Ko‘ngil ochish hislari bilan bilim olishdagi hislarning farqi shunda. O‘zlashtirish yo‘li bilan amalga oshiriladigan ta’lim, uning fikricha, o‘quvchidan tayyor bilimlarni xuddi o‘qituvchisi aytib berganday, bir tizimga solingan shaklda eslab qolishni talab qiladi. Bu holatda asosiy ish xotiraning zimmasiga tushadi. Bunday ta’limning natijasi u yoki bu bilimlarni esda saqlab qolishdangina iborat. Ta’limning o‘zlashtirish yo‘lida aqliy mehnat bilan bog‘liq o‘quv ko‘nikmalari kam shakllanadi. Qayta kashf etish yo‘lidan borilganda ta’lim jarayonini ilmiy tadqiqotlarga imkon qadar yaqinlashtirish nazarda tutiladi. O‘quv materialini his qilish orqali o‘zlashtirish ma’lum ijobiy xususiyatlarga ega. Unda bilimlar insonning ijodiy faoliyati orqali o‘zlashtiriladi. Hissiyot bilimni o‘quvchining ongiga mustahkam joylaydi. Bunda ta’limning tarbiyaviy ahamiyati ortadi. Chunki bu tadbirlar qanchalik darajada ta’limiy bo‘lsa, shunchalik tarbiyaviydir. Insonga o‘z xudbinligi, nafsini yengishga imkon beradigan ijobiy tuyg‘ularning rivojlanishi uning kamolotini ta’minlashda muhim ahamiyat kasb etishi milliy tarbiyashunoslik tarixidan ham ma’lum. O‘quvchining intellektual faolligi biror o‘quv masalasini hal etishda aqliy faoliyatning mustaqil ravishda ishtirok etishi va o‘z-o‘zini nazorat qilishida ko‘zga tashlanadi. Bunday faollikni oshirish o‘qituvchi, darslik va boshqa o‘quv ashyolari ta’sirida bajariladigan faoliyatdan mustaqil ravishda savol-topshiriq qo‘yishga, ularning o‘quvchi tomonidan bajarilishida qoliplardan voz kechib, masalalarni o‘z bilimi va malakalariga tayanib, mustaqil hal etilishida ko‘riladi. O‘quvchi aqliy faoliyati mustaqilligi rivojlanishi masalaning muammolilik darajasiga bog‘liq. Metodlarni tasniflashda ular yordamida o‘quvchilarga tayyor bilimlarni zo‘rlab singdirishga emas, balki ularning tafakkur imkoniyatlarini hisobga olishi, fakt va tajribaga asoslanishiga alohida e’tibor qaratish maqsadga muvofiqdir. Bir qator pedagog va psixologlar tomonidan ta’lim metodlari orasidan: muammoli, suhbat, evristik, tadqiqot, taqqoslash, induktiv, deduktiv singari umumdidaktik metodlarning samarali ekanligi ta’kidlangan. O‘qituvchining ta’lim metod va usullari haqidagi bilimi qanchalik chuqur, ularni ma’lum maqsad yo‘lida qo‘llash imkoniyati qanchalik keng bo‘lsa, har bir darsni tashkil qilish oson, unumli,

foydali va jonli bo‘ladi. Darsning o‘zlashtirilish darajasi uning ko‘rgazmaliligi, tashkiliy jihatdan benuqsonligidan tashqari, o‘quvchilar mustaqil fikrlashini faollashtirish, ularning nazariy bilimlarni amaliyotda qo‘llay olishini ham taqozo etadi. Agar dars avvaldan ma‘lum bilimlarga asoslanib o‘tilsa, mantiqan yangi dalil va tushunchalarga tayanilmasa yoki o‘rganilayotgan mavzu avval o‘qilganlarning yangi bosqichiga aylanmasa, o‘qituvchi ta‘limni qanchalik baland darajada, qanday ilg‘or metodlar bilan uyushtirmasin, muvaffaqiyat qozonolmaydi. Ta‘lim metodlari faqat ma‘lumotni qanday berishni belgilamaydi. Ular materialning tizimi va uni ayni shu yo‘l bilan ishlashga tayyorlashni ham nazarda tutadi. Ya‘ni u o‘quv materialiga singdirilgan bilimni o‘quvchi o‘zlashtira oladigan tarzda berishni, bolalarda bilim olish qobiliyatini rivojlantirishni ham qamrab olgan bo‘lishi kerak.

Xulosa qilib aytganda ta‘limning yangi innavatsion metodlaridan maktab darslarida foydalanish adabiy ta‘lim samaradorligi garovidir.

Adabiyotlar:

1. Tojiyev A. Adabiyot darslarida suhbat. – Toshkent. « O‘qituvchi», 1997.
2. Uzviylashtirilgan davlat ta‘lim standard va o‘quv dasturi. Ona tili. Adabiyot. O‘zbek tili. (5 - 9-sinflar). – Toshkent. RTM, 2010-yil
3. Ahmedov S., Qo‘chqorov R., Rizayev S. Adabiyot. 6-sinf uchun darslik-majmua. –Toshkent. «Ma‘naviyat», 2005

АРАБ ХАЛҚ МАҚОЛЛАРИДА ҲАДИСИ ШАРИФНИНГ ЎРНИ

Нурматова Мастура Маҳмудовна
“Ал-Беруний” номли ҳалқаро мактабининг
араб тили ўқитувчиси
Тел :+998933771013
e-mail: mastura-2020@mail. Ru

«Аллоҳ адолатда (барқарор) туриб, шундай гувоҳлик берди:
«Аллоҳдан ўзга илоҳ йўқдир», фаришталар ва илм эгалари ҳам. (Албатта), Ундан ўзга илоҳ йўқ. У Азиз (қудратли) ва Ҳаким (ҳикматли)дир.»

(Оли Имрон, 18).

Анотация :Ушбу мақолада Пайғамбаримиз Муҳаммад с.в.с.нинг ҳадиси шарифларинг ёзилиш ҳамда араб оламига кенг тарзда ёйилиш,саҳобаларнинг ҳадис илмига қўшган хисалари баён этилган.Чунончи араб халқ мақолларида ҳадис илмининг ўрни ,ҳамда ҳадис орқали бизларга етиб келган мақоллар акс эттирилган.

Калит сўзлар: АЛЛОҲ, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам, Ҳадис,Саҳоба, мақол, Тарих, Куръон, Араб, Аҳмад Яссавий,Ислом,Сахро.

Оламлар Роббиси Аллоҳга ҳамд бўлсин, Пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам, оила-аъзолари, асҳоблари ҳамда қиёматгача уларга яхшилик ила эргашган зотларга саловат ва саломлар бўлсин. Амма баъд:

Араб диёрлари ва қавмлари Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам сийратлари – ҳаёт йўллари моҳият эътибори билан рисолат тарихидан иборатдир. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ушбу рисолатни инсонларга етказдилар ва уларни ана шу рисолат орқали зулматлардан нурга, бандаларга кул бўлишдан Аллоҳга қуллик қилишга олиб чиқдилар. Бинобарин, рисолатнинг комил суратини тўлиқ чизиб кўрсатмоқ учун рисолатдан аввалги ва ундан кейинги ҳолатлар қиёслаб кўрилмоғи лозим. Шунинг учун даставвал арабларнинг қавмлари ва уларнинг Исломдан олдинги ҳолатлари хусусида, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам рисолат нурини олиб келганларида арабларнинг қай аҳволда эканлиги хусусида сўз юритамиз. Араб диёрлари «Араб» калимасининг луғавий маъноси сахролар, чўллар, гиёҳ унмайдиган, сувсиз ерлар демақдир.Ўзингиз билганингиздек буюк пайғамбаримиз ҳам ана шу ерларда яшаб ўтдилар.Ислом динини ер юзига тарқатишда бор кучларини сарфладилар.Ҳамда ўзларидан умматларига буюк ҳадиси шарифларни қолдирдилар.

Дарҳақиқат, набавий ҳадисдан беҳожат бўлиш мумкин эмас. Албатта, ислом уммати ҳадисга юқори даражада қаттиқ эътибор қаратган. Тарих бундай эътиборга ҳеч ҳам гувоҳ бўлмаган. Бундай эътиборга сабаб сифатида қуйидагиларни келтириш мумкин:

1) Саҳоба розияллоҳу анҳумлар Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ҳадис эштишга қаттиқ интиланлар. Бунга уларни набавий ҳадиснинг аҳамиятини яхши билганлари, Пайғамбаримизни қаттиқ яхши кўриб у зотга боғланиб қолганлари сабаб бўлган. Умар розияллоҳу анҳу ривоят қилиб айтади: Мени Ансорлардан Умаййа ибн Зайд – у Мадинанинг юқори томони – қабиласидан бир қўшним бор эди. Биз навбатлашиб Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурига борар эдик. Бир куни у тушса, бошқа куни мен тушар эдим. Қачон мен тушсам ўша кунда нозил бўлган ваҳий ва бошқа хабарларни олиб келар эдим. У ҳам тушганда худди шундай қилар эди[1].

Саҳоба розияллоҳу анҳумларни ҳадисга қаттиқ интилиш ва аҳамиятларидан ташқари, бошқа кўплаб омиллар ҳам етарли эди. Бу омиллар уларга ҳадисни тез ёдлаб олиш имкониятини берган. Жумладан,

А) Кучли зеҳнга эга эканликлари. Араблар Исломдан олдин ва исломнинг илк даврларида ҳам ушбу хусусият билан ажраб турар эдилар. Чунки улар ёзишга эмас, балки ёдлаб олишга суянардилар. Ҳаётнинг турли ташвишларидан узоқ эдилар.

Б) Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва салламни ҳадисни етказишдаги услублари. У зот қуйидаги услубларга риоя қилардилар: Гапни яхши тушуниб ёдлаб олиш учун шошмасдан сўзлаш;

Гапни қисқа иборалар билан ифодалаш; Бу ҳам тез ёдлаб олишга имкон беради. Оиша розияллоху анҳо айтади: Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи ва саллам дона-дона сўзлар эдилар. Агар сановчи санамоқчи бўлса, санай оларди[2]. Бу гапни шошмасдан ва қисқа тарзда сўзлашни кўрсатади.

Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи ва саллам аввалда барча саҳобаларни ҳадисни ёзиб боришдан қайтарганлар. У зот: “Мендан ёзиб олманглар. Ким мендан Қуръондан бошқасини ёзиб олган бўлса, уни ўчирсин”, деб марҳамат қилганлар[3]. Сўнгра Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи ва саллам Абдуллоҳ ибн Амр ибн Ос розияллоху анху каби баъзи саҳобаларга ҳадисни ёзишга изн берганлар. У киши шундай ривоят қилади: Мен ёдлаб олишимни учун Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи ва салламдан эшитган барча нарсани ёзиб олар эдим. Қурайш мени бундан қайтариб: Сен Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи ва салламдан эшитган барча нарсани ёзиб олаверасанми? У зот ҳам инсон бўлсалар, ғазаб ва розилик ҳолатида гапирадилар, дейишди. Мен ёзиб юришдан ўзимни тийдим. Сўнг Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи ва салламга бу ҳақида айтдим. У зот соллаллоху алайҳи ва саллам бармоқлари билан оғизларига ишора қилиб: Ёзавер, нафсим Унинг қўлида бўлган зотга қасамки бу ердан фақат ҳақ (сўз) чиқади, дедилар[4]. У кишининг саҳифаларининг исми “Содиқо” бўлган. Бунга сабаб – Аллоҳ билувчи – Пайғамбаримизнинг куйидаги хавфсирашлари бўлган:

Қуръондан баъзи нарсаларнинг зое бўлиб кетиши. Чунки ёзишни биладиганлар кам бўлган. Шу сабаб Абдуллоҳ ибн Амрни ҳадисни ёзиб бориш билан хослаганлар. Саҳоба розияллоху анхумларнинг суннат сабабли Қуръондан чалғиб қолишлари. Шу сабаб Пайғамбаримиз уларга Қуръон улуғроқ эканини билдириб қўйганлар. Қуръон ёки унинг айрим сўзлари бўлсада бошқа нарсалар билан аралашиб кетиши. Бунга ёзиш воситаларининг озлиги сабаб бўлган. Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи ва саллам Абдуллоҳ томонидан бу нарсага хотиржам бўлгач, унга изн бердилар. Сўнг Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи ва саллам барча ёзиш истагида бўлганларга рухсат бердилар. Балки гоҳида ёзишга буюрдилар ҳам.

Мақол деб халқнинг ижтимоий-тарихий, ҳаётий-маиший тажрибаси умумлашган бадий, образли мулоҳазалардан иборат ҳикматли сўзларга айтилади. Мақол ўзбек тилида мақол, тожикларда зарбулмасал, русларда пословица, арабларда (жонли сўзлашувда) накл, туркларда ата сўзи атамаси билан юритилади. Мақол атамаси арабча [لوق] – қавлун – гапирмоқ, айтмоқ сўзидан олинган.

Мақолларда сўз қиммати алоҳида ёрқин ифодаланади. Чунки мақоллардаги сўзларни бошқаси билан алмаштириш, бирон сўз қўшиш мумкин эмас. Улар миллий тил таркибида қолиплашган ҳолда намоён бўлади. Бу жанр дунёдаги ҳамма халқлар оғзаки ижодида бор бўлиб, ҳажм, шакл, яратилиши мақсадига кўра муштарак ҳисобланади. Ҳатто номланишида ҳам яқинлик аниқ сезилади. Жумладан, арабларда “қавлун” – гап, сўз маъносини ифодаласа, тожикларнинг “зарбулмасал” атамаларида мисол келтириш, руслар “пословица”сида сўзлар билан фикрни ифодалаш, турклардаги “ота сўзи”да эса аждодлар фикрини эслаш маъноси етакчи. Маҳмуд Кошғарийнинг “Девону луғотит турк” асарида ҳам “сав” атамаси оталар сўзини эслаш тарзида келтирилган. Аҳмад Яссавий шеърида шундай келади: “Ал ҳаёю минал иймон” – Расул айтди”, яъни Ҳадисдан олинган парча: “Ҳаё иймондан нишонадур”, - дейилади. Аҳмад Югнакий “Ҳибату-л-ҳақоийқ” достонида “Вале кийсанг атлас, унутма бўзинг” мисрасини ёзади. Бу мисра “Бой бўлсанг, чориғингни унутма” ҳикматли сўзига мос келади. Маҳмуд Кошғарий “Девону луғоти-т-турк” тадқиқотида дала сафарларида ёзиб олган 268 мақол матнини келтирган. Бу намуналар қаторида бироз ўзгариш билан яшаётган куйидагиларни учратамиз: “Отуғ узгуч бирла ўчурмас” – Ўт аланга билан ўчирилмас; “Тоғ тоққа қавушмас, киши кишига қавушар” – “Тоғ тоғ билан учрашмас, одам одам билан учрашар”. Айни пайтда “Ўт теса, ағиз куймас” – ўт деган билан оғиз куймайди; “Тулки ўз инига урса, узуз ўлур” – тулки ўз инига қараб ҳурса, қўтир бўлади кабилар бугунги кунда унутилган. Улар ўрнига “Ҳолва деган билан оғиз чучимас”, “Ватанига тош отган ватангадо бўлади” деган мақоллар қўлланмоқда.

Араб меҳмондорчилиги аъёналарининг илдизи араблар кўчманчи ҳаёт тарзи билан яшаган замонларга бориб тақалади. Саҳрода кетаётган йўловчига бадавийларнинг чодиридан бошқа бошпана топишнинг имкони бўлмаган ва арабларни фақат шундай ўзаро меҳмоннавозликкина, қовжираган ўт-ўлан ва қумлардан иборат чўл-биебонда ўлиб кетиш-

дан кутқариб қолган. Мезбоннинг меҳмонга илтифотли бўлиши энг олий қадриятлар даражасига кўтарилган ва бу ҳақида Қуръон ва ҳадисларда ҳам алоҳида қайд этиб ўтилган. Меҳмон кутиш фазилати ҳақида мақол ва шеърларда мадҳ қилинган. Меҳмонни уйга қабул қилиш, уч кун давомида едириб-ичириш ва шундан кейингина унинг қаерга йўл олганини сўраш мумкин бўлган. Мезбоннинг иқтисодий аҳволи қандайлигидан қатъи назар, меҳмонни сахийлик билан қабул қилиш керак бўлган. Араб мақолида меҳмон келган куни камбағаллигини унутиб тур, дейилади. Машҳур имом Ҳатим ал-Асам шундай деган: «Шошқалоқлик – шайтондандир, фақат беш ҳолатда – меҳмонни таомлантириш, маййитни қабрга қўйиш, бўйи етган қизни турмушга узатиш, қарзни қайтариш ва гуноҳлардан тавба қилишда шошилиш бундан мустасно». Араб хонадони учун ушбу сўзлар ҳозирда ҳам ўз долзарблигини сақлаб қолган: туристик йўналишдан адашиб қолган исталган одамга араблар уйининг тўридан жой беради ва сахийлик билан таом келтиради.

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, ҳозирги кунимизда ишлатилаётган айрим мақоллар ҳадислар асосида шаккланган. Хусан, “Ҳадислар ҳам мақолларнинг пайдо бўлиши ва тараққиётида маълум даражада таъсир кўрсатган, аниқроғи, ҳадислар жонли сўзлашув жараёнида қайта ишланиб, янада ихчамлашиб, образлилик касб этган ҳолда хилма-хил мақоллар шаклида фаолроқ қўллана бошлаган. Масалан: Ҳазрати Ойша айтдилар: “Мен ўжар, бўйин бермайдиган тевага минган эдим, Расулulloҳ уни урганимни кўриб: “Мулойим бўл, кимда мулойимлик бўлса, ҳусн ва камолотга эришади ва кимда мулойимлик хислати бўлмаса, у айбли ва нуқсонли бўлади”, – дедилар”. Мақоллар: Яхши гап билан илон инидан чиқади. Ёмон гап билан пичоқ кинидан чиқади. Жўяли гапга туя ҳам чўқади.

Сўзимни пайғамбаримиз Муҳаммад с.в.с.нинг уламолар ҳақидаги ҳадислари билан тугатмоқчиман:

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтадилар: «Аллоҳ таоло қиёмат куни олимларни ҳаммадан кейин тирилтиради ва уларга: «Эй олимлар жамоаси, мен аҳволингизни билганим учун илмни сизга бердим. Мен илмни сизларни азоблаш учун бермадим. Боринг, сизларни мағфират қилдим», дейди.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ушбу ҳадисни имом Бухорий “Саҳиҳул Бухорий”нинг “Илм китоби” “Илмда навбатлаши боби”да 89-рақам остида ривоят қилган.
2. Ушбу ҳадисни имом Бухорий “Саҳиҳул Бухорий”нинг “Маноқиб китоби” “Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг сифатлари боби”да 3568-рақам остида ривоят қилган.
3. Ушбу ҳадисни имом Муслим “Саҳиҳи Муслим”да “Зухд ва рақоиклар китоби” “Ҳадисдаги мустаҳкамлик” бобида 3004-рақам остида ривоят қилган.
4. Имом Абу Довуд “Сунан”да “Илм китоби”да 3646-рақам остида ривоят қилган.

УНУТИЛАЁЗГАН СОҲИЛЛАР

Тўйчиев Абдунаби Худойбердиевич
Гулистон давлат университети таянч докторанти
Телефон: 94-407-22-40
E-mail: abdunabi2240@gmail.com

Аннотация: Нурали Қобул асарлари билан адабиёт ривожига ва жамият тараққиётига ўз хиссасини қўшган ижодкордир. Таниқли адиб турли жанрдаги асарлари билан китобхонлар қалбидан жой олган. Мазкур мақолада ёзувчининг насрдаги дастлабки катта ҳажмли асари - “Унутилган соҳиллар” роман-монологи ҳақида сўз боради.

Калит сўзлар: роман-монолог, персонаж, инсон, мулоқат, давр, факт, “мен”, воқеа, фон.

Нурали Қобулнинг катта ижодида “Унутилган соҳиллар” роман-монологи алоҳида аҳамиятга эга [1.]. Асар ёзувчига катта шон-шухрат келтирди. Бу асар ёзувчининг ҳаётий кузатишлари, кўрган-кечирганлари ҳамда билган-эшитганлари асосида ёзилган. *“Одатда катта романлар беш-ўн йилда ёзилмайди. Беш-ўн йил ўйланиб, керак бўлса бир неча ойда қозоғга тушиши мумкин. Энг муҳими, худо сени хотирадан ажратмаса, фикрлаш қобилиятидан маҳрум этмаса бўлгани”* - дейди адиб “Халқ сўзи” газетаси муҳбири Ш. Йўлдошев билан бўлган суҳбатда [2. 163.].

Бу роман ўқувчилар кўникиб қолган одатдаги романлардан эмас. Асар мутлақо бошқача, роман-монолог тарзида ёзилган. Воқеалар баёни учинчи, тўртинчи, балки ундан ҳам кейинги ўринларда туради. “Нурали Қобулнинг “Унутилган соҳиллар” романини дастлаб ўқиганимда – деб ёзади фалсафа фанлари номзоди А.Эшонқулов, - менга унчалик маъқул бўлмади. Аниқроғи у ўқилиши ва ҳазм қилиниши қийиндек туйилди. Сўнгра романи жанр эътиборини ҳисобга олган ҳолда қайта ўқидим. Шундагина ўзбек адабиётида оммалашмаган “роман-монолог” жанрининг ўзига хос томонлари ва имкониятларини бир қадар тўлароқ ҳис қилдим. Асар қаҳрамонларининг узундан узоқ монологлари қандай мақсадга қаратилгани бир қадар аён бўлди” [3. 217].

Тўғри таъкидланганидек, воқеалар баёни устунлик қилган асарларга ўрганиб қолганмиз учун роман-монологни дастлаб “ҳазм” қилолмадик, тушунишимиз қийин бўлди. Биз воқеаларга эмас, одамларга дуч келдик. Чунки ёзувчи қаҳрамонларни эмас, қаҳрамонлар ўзларини таништиради. Асарда қаҳрамон нутқи орқали ўз-ўзини фош этиш санъати қўлланилган. Монологни эшитиб ўша қаҳрамонни инсон деб биласиз, унинг ҳаётда борлигига ишонасиз. Асарда қаҳрамонлар бир-бири билан мулоқатга киришади. Романдаги катта-катта монологлар ўша образлар талқинига ажратилган. Роман воқеалари биргина ҳикоячи – персонаж тилидан эмас, балки бир неча ҳикоячи - персонаж тилидан олиб берилган. Бу эса адибга қаҳрамонларни ҳам, воқеа - ҳодисаларни ҳам турли нуқтаи назардан очишга имкон берган.

Асар воқеаларининг биринчи шахс, яъни “мен” тилидан ҳикоя қилиниши ёзувчи услубига хос хусусиятдир. Адабиётшунос Исроил Мирзаев ҳам ёзувчининг қаҳрамонлар характери беришда улар нутқи орқали ўз-ўзини фош этиш санъати қўллаганини ёқлайди: “Нурали Қобул реалистик прозада қўлланиладиган бу шаклдан фойдаланиб тўғри йўл тутган. Чунончи, роман-монолог давр, одамлар, тарихий вазият ҳақида муаллифнинг эркин фикрлашига, ҳар бир факт, воқеа-ҳодиса тўғрисида кенг, шахсий қараш ва мулоҳазаларига чек қўймасдан гапириш имконини беради” [4. 36.].

Ёзувчи Эркин Аъзамов ижодий учрашувда мухлиснинг “Сизнинг қаҳрамонларингиз кўпроқ ўзи билан ўзи суҳбат қуради?...”, - деган саволига “Менимча дунёдаги реал одамлар ҳам ўзи билан ўзи суҳбатлашади. Икки киши суҳбатлашганда ҳам бу ўз дардини айтади, у ҳам ўз дардини.....”, - деб жавоб бергани эсимда.

Роман образлари Шокир Шарипов, Карим Усмонов ёки айтайлик Адҳам Жобировнинг ўзи билан ўзи суҳбатлашганини эшитиб, Эркин Аъзамовнинг юқоридаги фикрини эсладим. Ҳақиқатдан ҳам шундай. Буни ҳаётда бир кузатинг-а, оддий сўзлашувда, сўрашувда ҳам икки киши бир-бирининг гапини такрорлайди. Ёки “Азага борган одам ўз дардини айтиб йиғлайди” деган гапни эсланг. Дунёда манфаат тушунчаси, инсонда манфаат туйғуси бор экан, юқоридаги фикрларни инкор этиш нақадар аянчлидир. Фақат ёлғиз одамгина,

фақат ўзи қолгандагина тўғриси айтилади, ҳатто энг ёлғончи одам ҳам. Одамнинг ўзи билан ўзининг суҳбати ўй-хаёлидан ўтган гапларидир. У кўпинча реал ҳаётда ўз ўйига тескари иш қилади.

“Ҳеч қачон, ҳеч бир қораламамнинг нашр этилишини ушбу чоп этилаётган роман-монологдек сабрсизлик билан кутмаганман... Ушбу қораламада китобхонлар учун мутлақо бошқача тилда гаплашаман. Сабаби мен учун ўз ҳақиқатларимни айтмоқнинг ўзга йўли йўқ”, - дейди адиб [5.18].

Ҳар ҳолда мен ёзувчининг кузатишлари монолог тарзида берилишини, бу тахлит ноодатий ифода услубини қўллаб-қувватлайман. “Борди-ю ёзувчи янги шакл излаётган ва нималаргадир эришаётган бўлса, шахсан, мен бу ёзувчининг йўналиши қайси йўналишда бўлмасин, унга ҳалақит беришга қаршиман... Мен адабиётда ҳамма нарса бўлишига тарафдорман... Мен ҳар қандай изланишларга тарафдорман...” [6. 76.].

Биз бугун сўз юритган асар - “Унутилган соҳиллар” роман-монологи дастлаб 1988 йилда катта нусхада нашр этилди. Роман орадан йигирма беш ўтиб, 2013 йилда тўлдирилган ҳолда қайта нашр этилди [7.]. Асар яратилганига ўттиз йилдан ошиқ вақт ўтган бўлса ҳам янги авлод китобхонлари томонидан севиб ўқилмоқда. Ёзувчининг ўзи суҳбатларининг бирида мазкур романнинг яратилиш жараёни ҳақида қуйидагиларни ёзади: *“Бир нарсани ёзаётганда китоб варақламайман. Масалан битта мақолани ёзиш учун уни бир йил тайёрлаб, пишириб хаёлимда муҳирлаб юришим мумкин. Бироқ ёзиш қозғозга тушириши жараёни жуда тез кечади. “Унутилган соҳиллар” романининг биринчи вариантини ўн олти кунда ёзиб тугатганман. Кейин бир йил қайта ишладим. Юракдан отилиб чиққан нарса узоқ ва зерикарли ҳолатда ёзилмайди. У чақмоқдек содир бўлади” [8. 3.].*

Адабиётшунос Ж.Хушбоқ тўғри таъкидлаганидек, “Нурали Қобул халқнинг дилидаги гапларни публицистик мақолаларида, ҳам насрий асарларида, хусусан, романларида айта олган ижодкор. “Унутилган соҳиллар” асари ўзбек романчилигида воқеа бўлганини кўплаб адабиётшунослар алоҳида таъкидлаб ўтдилар” [3. 219.]. Адиб бу асари билан катта насрда ҳам яхши асарлар ярата олиш имконини кўрсатди. Роман-монолог *“инсон умрининг унутилган, унутилаёзган соҳиллари”* ҳақидаги ҳеч қачон эскирмайдиган мавзуда баҳс юритар экан, ундаги баъзи масалалар ҳануз ечимини топмаган экан, демак бу асар ҳали китобхонлар томонидан ўқишга арзийдиган яхши, ўқимишли асар сифатида кадрланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Нурали Қобул. Унутилган соҳиллар. – Т.: Ёш гвардия, 1988.
2. Нурали Қобул. Ватандин яхши ёр ўлмас. –Т.: “Камалак”, 1994.
3. Хушбоқ Ж. Юрагимнинг сурати. -Т.: “Янги аср авлоди”, 2018.
4. Мирзаев И. Адабиёт ва давр дарди. – Т.: Фан, 1990.
5. Нурали Қобул. Муаллиф ўз асари ҳақида (“Унутилган соҳиллар”) // Ёшлик, 1988 - йил, 8 - сон.
6. Мирзаев И. Насримиз бадий олами. Бекмирзаев Н. Жасоратнинг бадий талқини. – Т.: Адабиёт ва санъат. 1991.
7. Нурали Қобул. Унутилган соҳиллар. – Т.: “DIZAYN-PRESS”, 2013.
8. Нурали Қобул. Ватан ва миллат қадрига етган ҳаққа етади... // Жиззах ҳақиқати, 1994. № 31. - Б 3.

МАКТАБДА ХАЛҚ ДОСТОНЛАРИНИ ОҚИТИШ МУАММОЛАРИ

Kumushxon Jo‘rayeva
Namangan tumani 23- maktab o‘qituvchisi
тел. номер:+998936143847

Annotatsiya: Maqolada maktabda xalq dostonlarini o‘qitish, dostonlarni o‘rgatish jarayonidagi muammolar haqida xulosalar chiqarilgan.

Kalit so‘zlar: darslik, doston, adabiyot, folklorshunos, o‘quvchi, gazeta.

Malumki, darslik — oqituvchi va oquvchi foydalanishi uchun tasdiqlangan rasmiy manba. Oqituvchi shu rasmiy manba asosida dars otadi, oquvchini undagi malumotlarni ozlashtirishga undaydi. Bu holat — barchamiz konikkan tabiiy jarayon. Biroq doimo shu taomilga rioya qilish togrimi? Darslikdagi har qanday malumotni oquvchiga orgatish ozini oqlaydimi? Boshqacha aytganda, darsliklardagi malumotlar ishonchli va mualliflar tomonidan kafolatlanganmi? Taqrizchilar va muharrirlar darsliklarni sinchkovlik bilan nazardan otkazishadimi? Afsuski, bu savollarga har doim ham ijobiy javob berib bolmaydi. “Repetitor” gazetasining 2019 — 2020-yil sonlarida elon qilingan bir qator maqolalar mazkur xulosani tasdiqlaydi. Xususan, ularda “Adabiyot” darsliklaridagi shunday muammolar, xato va kamchiliklar tilga olindiki, oqituvchi va oquvchi dars jarayonida bunga etibor qaratmasligi mumkin emas. Shaxsan ozim Pirimqul Qodirov, Erkin Vohidov, Abdulla Oripov, Shukur Xolmirzayev, Usmon Azim hayoti va ijodini orgatish jarayonida darsliklardan tashqari, “Repetitor” gazetasiga ham suyanaman. Chunki gazetadagi maqolalarda darsliklardagi ayrim malumotlar eskirgani, bazilari esa chalkash ekani ishonchli tarzda isbotlab berilgan. Hamkasblaringa va oquvchilarga aytmogchimanki, faqat darslikdagi malumotlarga suyansangiz, keyinchalik uyaliq qolishingiz mumkin.

Umuman olganda, adabiyot darsliklaridagi muammolar, xato va kamchiliklarni sezish va bilish uchun oqituvchi doimiy izlanishga majbur. Lekin barcha oqituvchida ham izlanish uchun zarur manbalar topilmaydi. Shu bois quyida men ham yangi oquv yili boshida organiladigan xalq ogzaki ijodiga taalluqli malumotlar va xulosalar xususida mulohaza bildirmogchiman.

Chalkashlikka chora izlash

8-sinf “Adabiyot” darsligining 8-betida shunday yozilgan: “2000-yilda “Alpomish” dostonining ming yilligini jahon miqyosida nishonlanishi va hatto “Ozbekistonda xizmat korsatgan xalq baxshisi” unvonining tasis etilishi (2000-yil 14- mart) buning isbotidir.”

Oqituvchi va oquvchilar yaxshi bilishadiki, “Alpomish” dostoni 9-sinf oquv dasturiga kiritilgan. Shunday ekan, mazkur doston bilan bogliq malumotlar 9-sinf “Adabiyot” darsligidan oqilsa, maqsadga muvofiq bolardi. “Kuntugmish” dostonini organayotgan oquvchiga dabdurustdan “Alpomish” dostoni haqida sozlash mavzu maqsadiga mos tushmaydi. Qolaversa, “Alpomish” dostonining ming yilligi mamlakatimizda 1999-yil keng nishonlangani kopchilikka malum. Togri, 2000-yilda dostonning ming yilligi jahon miqyosida nishonlanishi rejalashtirilgandi. Biroq shunday tadbirlar qachon va qayerda otkazilgani haqida yetarli malumotlar yoq. Demogchimanki, oquvchiga “Alpomish” dostonining ming yilligi mamlakatimizda 1999-yil nishonlangani haqida aytilgani maqul. Endi “Ozbekistonda xizmat korsatgan xalq baxshisi” faxriy unvoni masalasiga kelsak. Ochigi, koplak hamkasblarim va oquvchilar ushbu faxriy unvon nomini burro-burro aytishganda ajablanaman. Mamlakatimizda “Ozbekistonda xizmat korsatgan yoshlar murabbiyi”, “Ozbekistonda xizmat korsatgan artist” kabi faxriy unvonlar bor, ammo “Ozbekistonda xizmat korsatgan xalq baxshisi” degan unvon tasis etilmagan. Baxshi-shoirlarni taqdirlash uchun 2000-yil 14-martda “Ozbekiston Respublikasi xalq baxshisi” faxriy unvoni tasis etilgan va bu unvon kopincha “Ozbekiston xalq baxshisi” shaklida ishlatiladi.

Yana bir chalkashlik “Gorogli” turkumidagi dostonlar bilan bogliq. Faktlarga murojaat qilamiz: “Ozbek xalq dostonchiligida “Gorogli” turkumi katta orin tutadi. Hozirgacha uning tarkibida oltmishdan ortiq doston mavjud.” (11-sinf “Adabiyot” darsligi 1-qism, 47-bet)

“Folklorchi olimlarning aytishlaricha, “Gorogli” turkumidagi dostonlar yuzdan oshadi.” (9-sinf “Adabiyot” darsligi, 46-bet).

“Ozbeklar orasida tatrqalgan “Gorogli” dostonlarining ozi yuztadan oshadi.” (7-sinf “Adabiyot”

darsligi 163-bet).

Malumotlardan korinib turibdiki, “Gorogli” turkumidagi dostonlar soni darsliklarda ikki xil berilgan. Oquvchida savol tugiladi: “Gorogli” turkumidagi dostonlar soni oltmishdan ortiqmi yoki yuzdan oshiqmi? Bu — oquvchida tugiladigan savol. Oqituvchida esa “Biz “Gorogli” turkumidagi dostonlarni qirqta, deb organganmiz-ku!” degan mulohaza uygonadi. Mazkur ikkilanishlarning oldini olish uchun folklorshunos olimlar yagona toxtamga kelishlari zarur. Etibor bering: gap “Gorogli” turkumidagi dostonlar haqida bormoqda — uning sulolasi bilan bogliq dostonlar haqida emas! Shuning uchun “Gorogli” turkumidagi dostonlarni oquvchiga qirqta deb orgataverish lozim. Buning oziga yarasha sabablari bor. Ulardan biri 40 soni bilan bogliq. Xalqimizda 40 soniga alohida etibor qaratilib, unga oziga xos mano yuklangan. Shuning uchun bu raqamni istalgan yoki taxminiy son bilan almashtirish togri emas.

“Adabiyot” darsliklarida xalq dostonlari turlariga aloqador chalkashlik ham kozga tashlanadi. Jumladan, 9-sinf “Adabiyot” darsligining 46-sahifasida shunday malumotni oqiymiz: “Xalq dostonlari olimlar tomonidan quyidagi turlarga ajratilgan: 1. Qahramonlik dostonlari. 2. Jangnoma dostonlar. 3. Romantik dostonlar. 4. Tarixiy dostonlar. 5. Kitobiy dostonlar.”

10-sinf adabiyot darsligining 1-qism 26-sahifasida esa ushbu malumot mana bunday tarzda yoritilgan: “Dostonlar mavzu jihatidan rang-barang, mazmunan xilma-xil bolganligi bois ularning quyidagi turlari mavjud: qahramonlik dostonlari, romantik-ishqiy-sarguzasht dostonlar, tarixiy dostonlar.”

Xalq dostonlari avvaldan 5 turga ajratilgan va bu malumot aksariyat adabiyot muallimlarining xotirasiga mustahkam ornashgan. Shuni inobatga olib, 10-sinf “Adabiyot” darsligi 1-qismidagi malumot tuzatilsa, yaxshi bolardi. Masalaning boshqa jihati ham bor: xalq dostonlarining turlari yoki “Gorogli” turkumidagi dostonlarning soni haqida har bir darslikda malumot berish shartmi? Xalq dostonlari haqidagi nazariy malumot ham 7 — 11-sinf “Adabiyot” darsliklarining hammasida uchraydi va bu nazariy malumotlarning ifoda yosini oquvchini chalgitadigan darajada turlicha. Talimdagi uzluksizlikni nazarda tutgan holda malumotlar sinflar kesimida oddiydan murakkabga qarab joylashtirilganda ham mayli edi. Hozirgi holatda hammasi poyma-poy.

Natijada o‘ quvchi izohga muhtoj bo‘ lmoqda. Darsliklarda malumot va xulosalar shunday ifodalanishi kerakki, toki oqituvchi va oquvchi osha malumot va xulosalarning izohiga ehtiyoj sezmasin. Shu manoda 8-sinf “Adabiyot” darsligidagi ayrim malumot va xulosalar oquvchida savol tugdiradi. Masalan, quyidagi malumot-xulosalarga etibor qarataylik: “Folklorshunos olim T.Mirzayevning malumotlariga kora, XV — XVI asrlarda yirik dostonchilik maktablari paydo bolgan.” (7-bet) yoki “ XX asrning 50-yillarida xalq dostonlariga, shu jumladan, “Alpomish” dostoniga ham bu asarlar mehnatkash xalq manfaatini emas, balki yuqori tabaqalar manfaatini aks ettiradi, shuning uchun ularni ommalashtirish zararlidir, degan mafkuraviy ayblar qoyildi. Lekin bir qator olimlar bu ayblovlarning xato ekanligini, mazkur dostonlar xalq badiiy tafakkuri, dunyoqarashi, turmush tarzi, boy tilini aks ettiruvchi bebaho xazina ekanligini isbotlab berishdi va shu tariqa adabiy-milliy merosimizning muhim qismini goyaviy tazyiqlardan asrab qolishdi”.

Dastlabki malumot-xulosa bilan tanishgan fikrehan oquvchi oqituvchisiga “Qaysi dostonchilik maktablari nazrda tutilgan?” — deya savol berishi tabiiy. Oqituvchi javobga tayyor bolsa yaxshi, tayyor bolmasa-chi? Yoki oquvchi mustaqil oqiyotganda uni shunday savol qiynashi mumkin-ku?! Aslida 8-sinf oquvchisi uchun dostonchilik maktablari haqida malumot-xulosa biroz ogirlik qiladi. Mayli, malumot-xulosa berilibdi. Shunga yarasha dostonchilik maktablari nomini ham sanab otish qiyin emas-ku! Folklorshunoslikda uchta yirik dostonchilik maktabi alohida korsatib otiladi: 1. Bulungur dostonchilik maktabi — songgi yirik vakili Fozil Yoldosh ogli. 2. Qorgon dostonchilik maktabi — songgi yirik vakili Ergash Jumanbulbul ogli. 3. Sherobod dostonchilik maktabi — biz bilan zamondosh yirik vakili Shoberdi baxshi Boltayev. Olimlar boshqa dostonchilik maktablari haqida ham fikr-mulohazalar bildirishgan. Fargona vodiysidagi Kolbuqon dostonchilik maktabi shular jumlasidandir. Bu maktabning songgi yirik vakili Chortoq tumanidagi Peshqorgon qishlogida yashagan Razzoq Qozoqboy ogli hisoblanadi.

Keying malumot-xulosani izohlashdan avval Prezident Shavkat Mirziyoyev tomonidan yaqindagina mashhur jadidlar Abdulla Avloniy, Mahmudxoja Behbudiy, Munavvarqori Abdurashidxonov “Buyuk xizmatlari uchun” ordeni bilan taqdirlanishgani yodga tushadi. Xalqimizning bebaho adabiy merosi bolmish “Alpomish” dostonini saqlab qolgan olimlar ham, hech bolmasa, adabiyot darsliklarida zikr etilishga munosibdirlar. Malumotlarga qaraganda, “Alpomish” dostonining yagona noyob qolyozmasini taniqli folklorshunos olim Hodi Zarif

iltimosiga kora farrosh ayol xavfsiz joyga yetkazgan. Dostonning yana hayotga qaytarilishida atoqli olimlar Viktor Maksimovich Jirmunskiy va Mansur Afzalovning ham xizmatlari katta.

Yuqoridagilardan kelib chiqib aytish mumkinki, yangilikka ehtiyoj bor. Xalq dostonlari haqidagi malumotlarni yozish jarayonida bir necha muhim yangilik darslik mualliflari etiboridan chetda qolgan. Xususan, 2015-yildan boshlab “Ozbek xalq ijodi yodgorliklari” yuz jildligi Gafur Gulom nomidagi Adabiyot va sanat nashriyoti tomonidan chop etilayotgani goyat diqqatga sazovor. Hozirgacha mazkur turkumning 18 jildi nashrdan chiqdi. Rejaga kora, turkumning 59 ta jildi ozida xalq dostonlarini jamlaydi. Shundan 24jildda “Gorogli” turkumiga orin beriladi. Noyob nashrning 1-jildidan Fozil Yoldosh ogli tomonidan kuylangan “Alpomish” dostoni orin olgan.

Prezident Shavkat Mirziyoyevning 2018-yil 1-noyabrdagi Farmoniga binoan, Termiz shahrida har ikki yilda bir xalqaro baxshichilik sanati festivali otkaziladi. Birinchi festival 2019-yil 5 — 10-aprel kunlari bolib otdi.

Darvoqe, “Ozbekiston xalq baxshisi” faxriy unvonining ilk sohibi boysunlik Shoberdibaxshi Boltayevdir.

Xulosa qilib aytganda, davlatimiz rahbarining shu yil 30-sentabrda Oqituvchi va murabbiylar kuni munosabati bilan sozlagan maruzasida maktab darsliklariga jiddiy etirozlar mavjudligi alohida takidlandi. Yuqoridagi fikr-mulohazalar osha etirozlar naqadar togriligini yana bir bor tasdiqlaydi. Darsliklarni muammolardan forig’ etish — avvalo, mualliflarning vazifasi. Adabiyot oqituvchisi esa muammolar bartaraf etilishini kutib otirmay, ozi mustaqil ravishda izlanishi, darsliklardagi malumot-xulosalarga ijodiy munosabatda bolishi shart. Zero, ijodiy munosabat — yuksak masuliyat kozgusidir!

СТРАТЕГИИ ЭФФЕКТИВНО ЧТЕНИЯ.

Шералиева Мунаввар Хусановна
преподаватель русского языка и литературы
средней школы № 5 города Наманган.
e-mail: article.20@mail.ru
телефон: +998913659074

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы по обучению грамоте и инструкциям по чтению. Здесь предоставлены методы обучения (совместное чтение, управляемое чтение), фокус грамотности (фонетика, словарный запас, понимание) и примеры из практики, которые отражают уроки, которые устанавливают связь между практикой и акцентом на грамотность.

Ключевые слова: эффективность, чтение, инструкция, практика, учащийся, уровень, грамотность

Чтобы быть эффективным читателем, необходимы навыки и понимание декодирования, использования текста и анализа текста. Каждый из этих навыков и понимания важен сам по себе, но все они имеют место в рамках общей направленности на создание смысла, что является центральной целью любого грамотного поведения. Придание смысла должно занимать центральное место в обучении чтению. Ожидается, что все учителя будут преподавать фонетику в явном виде, наряду с поддержкой буквального, умозрительного и оценочного понимания учащимися, а также поддерживать интерес учащихся, участие и удовольствие от книг и других текстов, которые они читают и просматривают.

Инструкция по эффективному чтению:

- охватывает ряд практик обучения, которые обеспечивают различный уровень поддержки в разных точках зрения - эти практики включают моделированное чтение (включая мышление вслух), совместное чтение, управляемое чтение и самостоятельное чтение;
- использует эти методы обучения для предоставления подробных инструкций по пониманию;
- предоставляет возможности для максимального вовлечения в чтение и глубокого осмысления текстов с помощью таких практик, как литературные кружки и взаимное обучение, или путем предоставления подсказок для продвижения расширенного обсуждения текстов;
- включает подробные инструкции об основополагающих навыках ранней грамотности, таких как акустика, а также знания о языке и всех текстовых кодах, например, визуальная грамотность;
- использует ряд жанров и форм текстов;
- содержит модели насыщенных аутентичных текстов;
- проходит на русском языке и в рамках учебной программы;
- позволяет проводить много времени в классе;
- включает обучение в группе, в малых группах и индивидуальное обучение.

Чтение и просмотр подразумевают, что учащиеся понимают, интерпретируют, критически анализируют, размышляют и получают удовольствие от письменных и визуальных, печатных и непечатных текстов. Он включает чтение и просмотр широкого спектра текстов и средств массовой информации, включая литературные тексты. Чтение предполагает активное взаимодействие с текстами и развитие знаний о взаимоотношениях между ними и контекстах, в которых они создаются. Это также предполагает развитие знаний о различных стратегиях чтения.

Чтение и просмотр как форма русского языка являются неотъемлемой частью изучения всех дисциплин в начальной школе. Таким образом, учащимся необходимо не только овладеть базовыми способностями, такими как фонематическая осведомленность или алфавитные знания, но и понимать требования к грамотности, характерные для различных учебных программ или дисциплин в различных текстах. Во всех классах на уровне учебного года возможности чтения должны быть встроены в расписание занятий в соответствии с определением чтения как «деятельности по получению сообщений и решению проблем,

которая тем сильнее и гибче, чем больше практикуется».

Национальное исследование преподавания чтения пришло к выводу, что «все учащиеся лучше всего учатся, когда учителя применяют интегрированный подход к чтению, который явно учит фонематической осведомленности, фонетике, беглости речи, знанию словарного запаса и пониманию». Таким образом, эти пять ключевых навыков плюс литература, мультимодальная грамотность, визуальная грамотность и грамотность в рамках учебной программы образуют фокус грамотности в наборе инструментов.

Ни один метод обучения чтению не подходит для всех детей. Если мы чему-то научились из этих усилий, так это тому, что эффективные учителя могут разработать особый набор учебных материалов для каждого ребенка, с которым они работают. Но ... есть общее меню материалов, стратегий и условий, из которых эффективные учителя делают выбор.

Основываясь на различных исследованиях, в котором подчеркивается влияние программ и пакетов обучения грамоте, используемых в программах обучения грамоте в школах, предполагает, что «необходимость вернуть «эффективного учителя» обратно в игру» оправдана, и эта необходимость актуальна и сегодня. Для этого предлагает учителям «составить смесь» на основе профессионально обоснованных принципов. Следовательно, методы обучения, включенные в инструментарий, включают моделированное чтение, совместное чтение, управляемое чтение, самостоятельное чтение, управляемое чтение - взаимное обучение, литературные кружки, внимательное чтение и цикл обучения-обучения.

Список использованной литературы:

1. Дьячкова, Е. В. Система работы с книжкой-игрушкой как средство формирования интереса к чтению М., 1993
2. Кушнир, А. М. Что сказать родителям о домашнем обучении чтению 1996.
3. Львов, М. Р. Ребенок сам учится читать 1990

ABDULLA ORIPOV IJODIDA SALBIYLIKNING IFODALANISHI

Namazova Gulbahor Savronovna
Jizzax viloyati Arnasoy tumani
XTBga qarashli 16-sonli umumta'lim maktabi
Ona tili va Adabiyoti o'qituvchisi
+99895293521

Annotatsiya: Ushbu maqolada Abdulla Oripov she'rlarida qo'llanilgan sabiy so'zlar va ular izohlagan ma'nolar tahlilga tortilgan. Maqolda shevaga xos so'zlarni qollash orqali ham sabiylikni ifodalash holatlariga misollar keltirilgan.

Kalit so'zlar: epitet, zidlash, salbiylik, gov, poetika, leksika, arxaik so'z, "Hangoma".

O'zbek xalqi qadimdan quvonchli hodisalarni nishonlash uchun to'y qilib, tevarak-atrofnii ziyofatga chaqiradi. El-yurt degandek, kimningdir to'yi qish chillasiga to'g'ri kelib qoladi. Bunday to'ydin kimdir norozi ham bo'ladi. Shoir qish chillasining sovug'i bilan to'y egasining "fe'li sovuqligi"ni bog'lab, sovuq so'zining to'g'ri va ko'chma ma'nosidan betakror so'z o'yini hosil qiladi. Bunday so'z o'yini asrlar davomida davr sinovidan, hayot sinovidan o'tib, quyma shakldagi badiiy vosita sifatida to'rtlikning xalqona ruhini yanada oshirishga xizmat qiladi. Bu badiiy vositalar-iboralar, so'zlar beg'araz bir kayfiyatda aytilayotgani sababli, norozilikdan ko'ra, o'quvchida ko'proq kulgiga moyillik tug'diradi.

Abdulla Oripov poetik leksikasida salbiy munosabat ifodalovchi gov so'zi o'zbek tilida aslida nafaol bo'lib, shoir qalamida faollashadi. To'rtlikdagi gov so'zining badiiy vazifasini taqqoslash uchun shoirning boshqa bir to'rtligini qiyosan nazardan o'tkazsak:

Ho'kizning bo'yniga taqsang taqinchoq,

Tomosha ahliga bo'lgay ovunchoq.

Sen odam shaklida yurgan bir govshan,

Xayf senga na nishon, oddiy bir munchoq. [1-jild, 307-bet]

Bu to'rtlik o'zi ham, ijodi ham noloyiq bir kishining nomunosib yo'llar bilan mukofot olishiga norozilik kayfiyatida yaratilgan. Birinchi misrada ho'kiz so'zi ishlatilgan. Gov so'zi esa arxaik so'z bo'lganligi sababli ho'kizga nisbatan badiiy bo'yoqdordir. Shoir avval ho'kiz, keyin gov so'zini keltirish orqali mumtoz ruju' san'atiga murojaat qilgan. Shuningdek, odam so'ziga gov so'zining zidlanib, tazod hosil qilishi ham fikrimizni dalillaydi. To'rtlikning yuqorida tahlil etilgan to'rtlik bilan qanday yaqinligi va farqli tomonlari bor? Yaqinligi Shundaki, har ikkala asar bitta shoir qalamining mahsuli. Yana har ikkalasida gov epiteti ishlatilgan. Farqli tomoni esa - birinchi to'rtlikda so'z yumor uchun xizmat qilgan bo'lsa, ikkinchi to'rtlikda lirik qahramon (Shoir) ning norozilik munosabatini ifodalash uchun xizmat qilgan. Birinchi to'rtlikdagi g'azab kuchi dastlabki ikki satrga joylashgan (—qora qishda to'y qilmay, Battar bo'lgur nokas, gov). Keyingi ikki satrda jahl pasayib, oddiy axborot darajasiga tushib qoladi (—Bachchag'arning aslida fe'li sovuq ediyov). Jahlning bunday tez pasayishiga fe'li sovuq epiteti xizmat qiladi. "Fe'li sovuqlik" - insonning tabiatiga oid tushuncha, xulq-atvoriga xos belgi. Bu belgi - sifat chollarning hozirgi holatiga sezilarli ta'sir ko'rsatmaydi, aksincha, bosiqlikka moyillik tug'diradi. Ikkinchi to'rtlikda esa dastlabki ikki satrda "tayyorgarlik ishlari" olib boriladi (—Ho'kizning bo'yniga taqsang taqinchoq, Tomosha ahliga bo'lgay ovunchoq). Asosiy fikr esa keyingi ikki satrda aytiladi (—Sen odam shaklida yurgan bir govshan, Xayf senga na nishon, oddiy bir munchoq). To'rtlikdagi tasvir, ayniqsa, ho'kiz va gov epitetlari "mukofot" egasiga juda ham yarashib tushgan. Asar "qahramoni" har tomonlama asoslanib salbiylashtirilgan va bu salbiylik abadiylik makoni tomon yo'naltirib qo'yilgan. Buning ustiga shoirning ichki noroziligi ham qo'Shib qo'yilgan: —nishon emas, oddiy bir munchoq ham senga hayf.

Badiiy saviyasi jihatidan to'rtliklar muqoyasa qilinadigan bo'lsa, birinchisida so'zning badiiy quvvati ustuvorligi kuzatiladi. Bu - jonli xalq tilidagi so'z va iboralarning o'z o'rnida ishlatilgani sababli (zero, gov, ho'kiz so'zlari qishloq hayoti bilan bog'liq birliklardir) yuz bergan. Bu fikrimizni dalillash uchun "Hangoma" She'ridan olingan yana bir parchani tahlilga tortamiz. Avvalgi to'rtlik chol tilidan aytilgan bo'lsa, bunisi kampir tilidan aytilmoqda:

- Hoy, senmi bu, yer yutkur,

Imoningdan kechdingmi?

[1-jild, 210-bet]

Bu to'rtlik savol tarzida yozilgan, mazmun jihatdan ikki qismdan iborat. Birinchisi - cholining "Bir kechaga bizlarga joy bersangiz, yangajon" degan "g'alati" iltimosiga hayron qolgan kampirning miyasiga kelgan dastlabki "norozilik isyoni" va e'tirozi tarzidagi berilgan savol: ("Hoy, senmi bu, yer yutkur"). Boshqacha aytganda, birgalikda uzoq umr ko'rgan, hayotning achchiq-chuchugini birga totgan, bir-birini juda yaxshi biladigan va, nihoyat, umrning so'nggi davriga yaqinlashgan chol-kampir orasida tez-tez bo'lib turadigan norozilik va beg'araz koyishning tipik namunasi. Bu nutqiy namuna ham (cholu kampirning o'zlari kabi) amaliy ta'sir kuchiga ega emas. Buni cholu kampirlarning o'zlari ham, tevarak-atrofdagilar ham juda yaxshi bilishadi va unga jiddiy ahamiyat berishmaydi, tabiiy bir hol deb qarashadi. She'rda esa bu iboradan badiiy vosita, cholu kampir orasida bo'lib turadigan vaziyat - badiiy fon sifatida foydalanilgan. Savolning ikkinchi qismi ("Imoningdan kechdingmi?") esa o'z ma'nosida ishlatilgan - o'z kampirini "yangajon" deb atash imon talab-qoidalariga zid. Yanga bironing xotini, axir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Afoqova N. Abdulla Oripov lirikasida badiiy san'atlar: Filol.fan.n.dis. –T: 1997.
2. Aristotel. Poetika. Toshkent: —Adabiyot va san'at nashriyoti, 1980. –B. 149.
3. Begimqulov D. She'riyatimiz yulduzi. // Abdulla Oripov. Tanlangan asarlar. 4 jildlik, 1 jild. –Toshkent : 2000.-B.432.
4. Jabborov I. Abdulla Oripov She'riyatida tarixiy Shaxs talqini. -T: Fan, 2008. 5.Karimov I.A. 2012 yil vatanimiz taraqqiyotini yangi bosqichga ko'taradigan yil bo'ladi. «Xalq so'zi» gazetasi. 2012 йил, 20 yanvar.
6. Vohidov R, Hoshimova M. She'riyat - shoir yuragi. Toshkent:—Fan, 1987.

ПРИСУТСТВИЕ И РАЗВИТИЕ ОБРАЗА АВТОРА НА ПРИМЕРЕ «ЗАПИСОК ОХОТНИКА» И.С. ТУРГЕНЕВА

Касимов Азиз
магистрант 2 курса направления
«Русский язык и литература», НавГПИ
Научный руководитель: Рахманова А.Х. –
доцент кафедры «Русский язык и литература» НавГПИ

Аннотация: в статье рассматривается присутствие образа автора в произведении «Записки охотника» И.С. Тургенева, а также развитие сюжетной линии за счёт его использования.

Ключевые слова: автор, образ автора, сюжет, сатира.

И.С. Тургенев в своих произведениях обращался к жизни в деревне через общий прием – введение в сюжет художественной литературы образа рассказчика. И.С. Тургенев в «Записках охотника» использовал образ Петра Петровича. Сам Пётр Петрович – это заядлый охотник-рассказчик, который свободно перемещается между двумя губерниями, раскованно вступает с самыми разными людьми в контакт и не боится последствий. Именно таким образом автор постиг главное: объективации всего многообразия изображенных картин, явлений, сюжетных ситуаций.[1]

В произведении «Записки охотника» И.С. Тургенев – показывает нам образ охотника, который постоянно ведёт повествование во всех рассказах. Используя, таким образом, образ рассказчика, появляется связь между отдельными ранее несвязанными эпизодами, отдельными рассказами. И. С. Тургенев в данном контексте с помощью своего автора, введенного в произведение повышает реалистичность, искренность повествования, тем самым, он вызывает у каждого читателя определенного рода иллюзию предельного соотвественства художественного вымысла реальной действительности. Охотник-рассказчик также придает определенный лирический характер всему увиденному, прочитанному, тем самым обуславливая не столько внешнее, сколько внутреннее единство, связывая и преломляя в сути многообразие идейных и нравственных устремлений.

Рассказчик у И.С. Тургенева не занимается охотой для развлечения, для него охота – это бытийная установка, направленная на создание общения с матерью-природой. Её можно принимать, как знакомство не только с Российской природой, но и как знакомство с Россией в целом. Отсутствие в природе людей, с их злорадной и унижающей точки зрения на жизнь приводит автора к размышлениям о жизни и наводит мысли на общественные проблемы. Во время акта охоты стираются социальные грани, сам Петр Петрович выпадает из социальных ролей: он не является помещиком, а он – охотник, в данное время это его статус. С таким своеобразным и «родным» охотником-рассказчиком ведут откровенные разговоры помещики, и даже крестьяне не остаются в стороне, среди этих исповедальных личностей стоит отметить таких персонажей, как Овсянникова, Мордария Аполлоныча, Радилова, Хоря, Ермолая, Калиныча, Аркадия Павловича Пеночкина, Касьяна. Пётр Петрович нередко связывает себя с теми, с кем он встречается, он не отделяет себя от своего окружения, того круга, частью которого он является в определенный момент. А в произведении его позиция проявляется путём использования местоимения «мы»: «Вечером мы с охотником Ермолаем отправились на тягу», («Ермолай и мельничиха»); «Мы сидели в тени...», «Мужик рассказывал нам все это с усмешкой, словно о другом речь шла...», «Через полчаса мы разошлись» («Малиновая вода»); «Мы сели в преферанс по копейке» («Уездный лекарь»); «Мы отправились в столовую, сели» (Мой сосед Радилов»).[2]

Таким образом, на повествовательном уровне «Записок охотника» И.С. Тургенева выявляются разные субъекты сознания, которые могут быть скрыты под одним «Я»: это автор-

повествователь, повествователь-герой и третий субъект речи – «маска» сатирика. Маска сатирика проявляется в том, что она затрагивает всю систему показного благополучия и официального лицемерия, установленные всей Россией. Для обоих авторов главное является то, что автор-повествователь излагает то единство тона, а также слога повествования в различных сценах и зарисовках, которое придает их циклам стилевую целостность.

Литература:

1. Минералов Ю.И. История русской литературы XIX века (40 - 60-е годы). (2003, 301с.)
2. Хализев В.Е. Теория литературы. М.: 2004. - 405 с.

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 21-КЎП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

(8-қисм)

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович

Мусахҳиҳ: Файзиев Фаррух Фармонович

Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 31.10.2020

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000